

DANSK

2/86

MEDLEMSBLAD FOR DANSKLÆRERFORENINGENS FOLKESKOLEFRAKTION

København d. 2. Oktober 1894.

Min kære hidligere Lærer!

Rønne.

Skovr megen Taknemmelighed jeg er Dem skyldig, inderer jeg nu bedre end den Gang jeg nød Jeres Undervisning. Jeg erkender nu, at din alvorfulde Iver for at udvide mine Kundskaber, som jeg undertiden ansaa for unødvendig Strenghed, har de sin Grund i Pligtfølelse og uegennyttig Velvilje for Jeres Discipel. Jeg føler i hvert Tilfælde, at jeg har Dem at takke for, hvad jeg ved og for en alvorlig Bestræbelser efter at lære mere, ligesom De har aabnet mit Øje for det som er ret og godt. Jeg vilde være utaknemmelig, om jeg ikke nu, da jeg inderer dette, følte Trang til at beridre Dem min inderlige Hengivenhed. Maa De end gengælde Dem alt det gode, De har gjort mig, Dem give Dem et langt og lykkeligt Liv, saa at De i Jeres Livs Aften maa leve tilfreds mellem Jeres Børn og Børnebørn.

Deres hengivne Christian Andersen.

En, to, tre - det er en prøve

Af Ole Togeby, lektor i dansk sprog ved Københavns Universitet

Prøv at lytte til hvad selv professionelle kommunikatører siger når de skal afprøve mikrofonen eller forstærkeranlægget: *en, to, tre - det er en prøve*; de kan ikke finde på andet, eller rettere: de kan ikke få sig selv til andet når de ikke har noget på hjerte og der ikke er nogen der hører det, og det ikke handler om noget.

Eller prøv at se hvad folk skriver på de blokke hos boghandleren hvor man prøver kuglepenne: *Nu skal jeg se hvorledes denne pen kan skrive, vil den sætte klatter?* Der er noget sygeligt selvkredsende over sådanne ytringer. Det er selve prøvesituationen der lammer formuleringsevnen. Man kan ikke formulere fornuftigt sprog når det hele kun er en prøve. Prøven er den allersværeste genre man overhovedet kan udtrykke sig i; det er lettere at skrive digte i sapfiske A-strofer eller at holde sommertale for De Døves Landsforening i Ekkodalen, end at formulere sig i genren en prøve.

Ikke desto mindre er prøven den vigtigste genre i undervisningen i skriftlig dansk igennem hele det danske uddannelsessystem. Det er som at lære børn at gå ved at lade dem bestige Mont Blanc. Eller som at gøre de raske syge ved at lade dem være nede når de er oppe og inde når de er ude (det er det modsatte af en hospitals-have).

Kravene til normal kommunikation:

Normalt foregår kommunikation på den måde at en *afsender* på grund af trang til at *udtrykke* sig formulerer nogle *udsagn* om et *sagforhold* som en *meddelelse* til en *modtager* gennem en passende *kontakt* i en *kanal* ved brug af et *sprog*. På den måde indgår der mindst 5 faktorer i en vellykket kommunikationsbegivenhed, og kommunikationens vellykkethed kan aflæses på de 5 funktioner som alle kommunikationsbegivenheder har: Er ytringen et *ærligt* udtryk for *fornuftige* hensigter, er den et *sandt* udsagn om sagforholdet, er det en *relevant* meddelelse til modtageren, er det kontakt gennem den *rigtige* kanal og er det *korrekt* brug af sproget?

Tag et eksempel. Ekstrabladet skriver som helsidesoverskriften den dag da 6 ministre blev udskiftet i regeringen Schlüter: *MINISTERMASSAKRE*. Det var ikke ærligt udtryk, for Ekstrabladet mente egentlig ikke at Grethe Fenger Møller havde brug for medlidenhed. De forstillede sig og lod som om de var chokerede over hvad der skete. Men de var det ikke. De var altså ikke ærlige. Ekstrabladet havde den Ekstrahensigt at få solgt flere aviser til folk der kun så spisesedlen. Og de

mente åbenbart at der var mere salg i den overskrift end i så mange andre - også end en der stod for hvad de selv mente.

Var det et sandt udsagn om sagen? Det var en metafor, men gav denne metafor en rigtigere synsvinkel på sagen end fx *REGERINGSOMDANNELSE*? Selvfølgelig ikke.

Var det relevant for modtagerne at de et kvart sekund var i tvivl om, om det kun var udskiftning af uduelige ministre - eller om det var international terror mod uskyldige danske ministre. Nej, det var at narre folk, og det giver ikke pote i det lange løb. Den dag der sker terror i Danmark og det står i Ekstrabladet, siger vi alle sammen - nåh, det er bare Ekstrabladet der overdriver.

Er det en rigtig kanal at meddele den slags sagforhold i? Ja. Regeringsomdannelser skal meddeles på avisernes forsider. Nej, vi har ikke brug for at blive overbegramset af Ekstrabladets uærlige meninger om de historiske begivenheder. Lad os blive fri for dem.

Og var det korrekt brug af sproget. Ja.

Sådan var den kommunikation. Den var uærlig, usand, irrelevant, halvt rigtig og helt korrekt.

Et eksempel på en prøve

Hvordan er det så med prøven. Hvordan vil en prøve være som kommunikation. Umiddelbart ligner den jo til forveksling. Men se lidt nærmere på det.

Tag et nyt eksempel:

Børn dengang - og nu

Beskriv billederne.

Fortæl derefter om børn dengang - og nu.

Sådan lød en af opgaverne ved Folkeskolens afgangsprøve 1985. Og så var der to billeder: ét fra 1883, med to alvorlige, opstillede børn, professionelt fotograferet med lysrefleks i øjnene; og et fra 1984, af to fjantede naturlige børn, på et uprofessionelt beskåret fotografi.

For at undersøge om det er god kommunikation at skrive en besvarelse på denne prøve, vil jeg ikke prøve at tage et eksempel på en besvarelse, og så måle den i forhold til de 5 krav sammenlignet med andre besvarelser. For så ser man slet ikke at det hele - alle besvarelser er et håbløst paradoksalt foretagende. Jeg vil prøve at beskrive hvilke vilkår og betingelser elever der vil besvare denne opgave, har. Hvad kan de gøre?

Betingelserne er helt straight hvad angår korrekt brug af sprog og rigtig kontakt gennem en kanal. Det er fair play, men måske ikke så væsentlig al den stund gen-

ren ikke findes a musikeren. Men hed, sandhed og

Fornuftighed i e

Der er to måder tryk. Enten er a forstiller sig, ell parterne i en ko udsætte hos hin talen. De ved ikk læst som en de symptom på hv

Hvordan kan anset for uærlig om børn dangan gamle der har nc glæde sig eller v eksaminander d børn- de har intu emne.

Så kan de jo s og nu. Men det t er helt ærlig. D holdning til nog noget man har p vores samfund, neitet, men det

Et paradoks slutninger fører rømte paradoks barberen i Seville der ikke barber Tænk lidt over d han ikke sig sel barberer han fa

Det mest udb gelige kommuni lier. Det består i holde sig til at d Derfor siger de af dem: *Du bur du skal kun gøre er det rigtige ell ikke altid kun g gelig din ret til*

tænke på hvor i paradoksalt sor læseren, at lade Eller antag at d get andet end fi faderen siger at og så gør de jo r ske ved sådanne og forældrene b det er dem selv de dag ud og da

ren ikke findes andre steder end i skolen og hos studiemusikeren. Men hvordan er det så med vederhæftighed, sandhed og relevans i prøvesituationen?

Fornuftighed i en prøve

Der er to måder ikke at være vederhæftig på i sit udtryk. Enten er afsenderne ikke ærlige, de hykler eller forstiller sig, eller også har de ikke den fornuft som parterne i en kommunikationssituation ellers må forudsætte hos hinanden for overhovedet fortsætte samtalen. De ved ikke hvad de selv siger. Teksten bliver ikke læst som en de vil udtrykke noget med, men som et symptom på hvor dumme eller dovne de er.

Hvordan kan eleverne nu sikre sig hverken at blive anset for uærlige eller dumme? Har de noget på hjerte om børn dengang - og nu? - Næppe. Det er som regel de gamle der har noget på hjerte om det. De kan undre sig, glæde sig eller være forargede over udviklingen. Men eksaminander der lige synes de er færdige med at være børn - de har intet som de ikke kan holde tilbage om det emne.

Så kan de jo skaffe sig en holdning til børn dengang og nu. Men det bliver med garanti en holdning der ikke er helt ærlig. Det at have en opfattelse af noget og en holdning til noget, er en spontan livsyttring; det er ikke noget man har på kommando. Det sker mange steder i vores samfund, at der gives kommandoer om spontanitet, men det kan kun beskrives som sygelighed.

Et paradoks er en sætning der ved logisk korrekte slutninger fører til sin egen modsigelse. Det mest berømte paradoks er opstillet af Russel og handler om barberen i Sevilla der kun barberer alle de mænd i byen der ikke barberer sig selv. Barberer han nu sig selv? Tænk lidt over den: hvis han barberer sig selv, barberer han ikke sig selv, men hvis han ikke barberer sig selv, barberer han faktisk sig selv.

Det mest udbredte paradoks er det der skaber den sygelige kommunikation i det der kaldes skizofrene familier. Det består i at de voksne ikke kan hitte ud af at forholde sig til at deres børn faktisk vokser helt af sig selv. Derfor siger de til deres børn som stadig er afhængige af dem: *Du burde være taknemmelig over for mig eller: du skal kun gøre hvad jeg foreslår, hvis du selv synes det er det rigtige eller Du skal ikke være så ydmyg, du skal ikke altid kun gøre hvad jeg siger eller: Du har selvfølgelig din ret til at rejse hjemmefra nu, og du skal ikke tænke på hvor meget vi vil savne dig.* Det er helt lige så paradoksalt som barberen i Sevilla; prøv du fx ja, dig, læseren, at lade være med at tænke på din lilletå, nu! Eller antag at de halv voksne børn begynder at gøre noget andet end faderen siger, så gør de det jo kun fordi faderen siger at de skal gøre noget andet end han siger, og så gør de jo netop hvad faderen siger, osv. Det tragiske ved sådanne familier, det er at børnene bliver skøre og forældrene bliver ulykkelige og ingen af dem ved at det er dem selv der skaber hele ulykken ved den måde de dag ud og dag ind taler på.

Kernen i familieparadokset er dette: vær spontan! Hvis den man taler med på grund af opfordringen så prøver at være spontan, er det netop ikke spontant fordi det sker på opfordring. Og det giver utryghed. Den opfordring der ligger i stilemnet: *Fortæl om børn dengang - og nu* er af præcis samme karakter, den siger næsten: *Mén selv noget om det!* Men meninger er spontanitet. Det er en menneskeret ikke at have en mening om et eller andet og først få en når den kommer af sig selv. Denne menneskeret har elever til prøve ikke.

Prøven er altså en præcis lige så paradoks situation som de skizofrene forældre skaber for deres børn. Heldigvis er prøven ikke så enerådende i børnenes kommunikation med omverdenen, og heldigvis gives der da også emner som børnene har en spontan holdning til allerede. Men det er alligevel chokerende at alle de velmenende kræfter i deres iver for at lære børnene skriftlig fremstillig (og afprøve det), faktisk gør hvad de kan for at ødelægge børnenes evne til at honorere kravene i forbindelse med kommunikationens naturlige funktioner. Prøvesituationen skaber ganske simpelt afsendere uden fornuft, og den medfører automatisk symptomlæsning (som ellers er kendetegnet på den totalt mislykkede kommunikation) hos læseren, dvs. censor: *De skriver kun sådan fordi de er ordblinde/dovne/kommer fra et miljø der ikke stimulerer/kun har tant og fjas i hovedet.*

Ærlighed i en prøve

Hvad eleverne end skriver om børn dengang - og nu, så er de ikke mere ærlige end Ekstrabladet. Selv om de eventuelt skulle mene noget om børn dengang - og nu,

Dagbog

Det ringer.

Læreren sn port.

Resten af el arbejdsheste,

Læreren sæ af børnene til

Flere siger, for sjette.

To efternøret stille.

- Til i dag !

SUK! Så brug der ikke har li

- Jeg ved ik

- Og du hav

- Forurenin

Læreren be forbereder sig

planen. - Der de skal. Det e

Der er intet regnskab over

sig tid. Sagte

Læreren slé med »tør« ste

desløs fagligh aflyst. Opgave

følgende en sk overskrift for

Opgave 1: ! ord.

- N! Læs op N: Ajax gør d

hen over bord

- Det er vist

- ikke? Det er

Læreren hø tivt.

- Reklamer brugsanvisnin

Drøftelse fr

og udtalelsern

Det bliver til r

viser til genne

- Opgave 2 s ikke har løst d

ærgrelse og sk

fx *Vi havde det meget bedre end vores tipoldeforældre havde det som børn*, så er det ikke deres ærlige hensigt at give udtryk for det. De har altså ikke noget fornuftigt formål med at skrive opgavebesvarelsen. De har lige som bladet et ekstraformål: de vil gerne skrive om børn dengang - og nu, for at de kan blive prøvet i at skrive om børn dengang - og nu. Deres formål er altså lige så tomt som formålet med ordene som man siger ind i en mikrofon for at afprøve højtaleren - kun med den ene forskel at det ikke er højtaleren der afprøves i skolens prøve, men afsenderen: *en, to, tre - jeg er en prøve.*

Mit formål med denne tekst at vise at jeg har fornuftige formål med selve denne tekst. Ville det blive påskønnet som det ærlige formål med teksten? Næppe. Det er jo nemlig også et paradoks. Og som visse andre paradokser er det helt tomt for indhold. Derfor må børnene opfinde et formål som de ved de ikke har og skrive det. De gør det kun fordi de godt ved at censor ved at det ikke er deres ægte formål, fordi de på den anden side også ved, at censor ved at de ved at censor ved at det ikke er deres ægte formål. Fik I den! Læs ellers under RELEVANS I EN PRØVE!

Sandhed i en prøve

Sandhed er næsten det der er lettest for eleven at tilnærme sig i en prøve; men det har også problemer, fx i billedopgaverne. Enhver ved at der er forskelle på et landskab og det kort der beskriver landskabet. Man kan ikke klatre i kortets bjerge eller bade i søerne. Det er kun psykisk syge mennesker der tror at de kan spise menukortet. Ethvert billede er som et landkort, det forestiller noget som det ikke selv er, og det er sygeligt at forveksle kortet med landskabet.

Men prøv at tage opgaveformuleringen: *beskriv billederne.* Er det nu landskabet, dvs. børnene dengang - og nu, eller er det kortet, dvs. de to fotografier som skal beskrives. Det giver jo nemlig helt forskellige reaktioner og holdninger hos beskueren. Om børnene dengang - og nu er det svært at udtale sig på grund af billederne. Børnene havde andet tøj på den gang. Og det at lave billeder krævede mere ro. Men kan man deraf sige at børnene var mere forknytte? eller at de var mere alvorlige, med større personligheder i modsætning til nu om dage?

Om billederne som landkort kan man sige meget mere rigtigt, fx at det gamle billede er meget mere professionelt taget både i komposition og billedvirkning. Men det har jo ikke noget med børn dengang og nu at gøre. Det prøvespørgsmålet efter min mening gør, det er systematisk at opfordre eleverne til at forveksle kort med landskab: *børnene dengang var mere forknytte, de var mere undertrykt, de havde allerede som små en stærk personlighed - det har børnene ikke nu, nu er børn gladede osv.* Det bliver uvægerligt til systematisk sludder. Og det sludder skabes alene af opgaveformuleringen.

Det er jo nemlig et paradoks i udsagnsfunktionen

præcis som det på udtryksfunktionen. Det svarer til moderen der giver sin søn to skjorter; når han så tager den ene på siger hun: *Nåh, kunne du ikke lide den anden?* Opgavestillerne giver eleverne to opgaver i én formulering: *Beskrive kortet, beskriv landskabet*, og når de vælger det ene, siger censor: *Nå, de kunne nok ikke finde ud af det andet!* Det er sygeligt.

Relevans i prøven

Normalt laver man kun kommunikation når man håber på at det vil være relevant for modtageren at høre på det eller læse det. Og det er en af de vigtigste kommunikationsfærdigheder der findes, at kunne afpasse sin tekst efter hvad den der skal læse den, ved og interesserer sig for. Kun den kommunikation er vellykket hvor det lykkes afsenderen kun at tage udgangspunkt i det modtageren ved, og kun at fortælle om det modtageren ikke ved, men til gengæld interesserer sig for. Man skal ikke give bagerbørn hvedebrød, og man kan ikke koge suppe på en pølsepind.

Men læg mærke til at elever umuligt kan fortælle modtagerne (censorer) noget som de ikke ved. Og følgelig kan de heller ikke kun tage udgangspunkt i det som modtagerne ved. Eleverne må altså opgive den normale strategi, at sætte sig i modtagernes sted og finde ud af hvorledes deres bevidstheds landskab ser ud, for så med teksten at fylde hullerne i modtagernes bevidsthed ud.

Eleverne må i stedet vælge at forudsætte at modtagerne ikke ved det, som de godt ved at de ved. Men censorerne ved jo godt at de selv godt ved alt hvad der bliver skrevet; og censorerne ved godt at eleverne ved det. Og dette faktum er ikke ubekendt for eleverne. Der er altså en rent fiktiv situation.

Nu skal eleverne så kalkulere hvad der er fornuftigt udvalg af information i denne situation. Eleverne skal selvfølgelig skrive det som de regner med at censorerne ikke tror at de (eleverne) ved; det er det der scorer point. De fleste elever vælger således nok ikke at definere hvad »et barn« er. For eleverne regner med at lærerne går ud fra at eleverne godt ved hvad »et barn« er - og derfor skriver de ikke det.

På den anden side ved eleverne godt at det ikke drejer sig om at vide en hel masse - det er jo ikke geografi eller samfundsfag eller noget andet - det er kun en prøve i formuleringsevnen. At vide for meget er tegn på at eleverne har overvurderet hvad censor tror at de ikke ved. Derfor skal de kalkulere hvad de regner med at censorer vil gå ud fra at de har kalkuleret som det der er det rigtige i denne situation hvor de skal skrive om det som de regner med at censor ikke regner med at de ved. Så simpelt er det. Kan eleven kalkulere det får de en god karakter, kan de ikke, får de en dårlig.

Og så kommer der nogen og siger at det ikke er sygeligt. Det er værre end følgende paradoks:

Hvis jeg var dig, hvem er det så egentlig der læser denne sætning?